

КЛАСИФІКАЦІЯ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД НА ОСНОВІ АКТИВ-ОРІЄНТОВАНОГО ПІДХОДУ

CLASSIFICATION OF TERRITORIAL COMMUNITIES ON THE BASIS OF ACTIVE-ORIENTED APPROACH

Марія ІЛЬІНА,*кандидат економічних наук,**Державна установа «Інститут економіки природокористування та сталого розвитку Національної академії наук України», Київ***Mariia ILINA,***Candidate of Economic Sciences,**Public Institution «Institute of Environmental Economics and Sustainable Development of the National Academy of Sciences of Ukraine», Kyiv*

Розглянуто значення актив-орієнтованого підходу для розвитку територіальних громад. Проаналізовано сутнісні характеристики та відмінності активів від капіталів і ресурсів. Запропоновано концептуальну модель формування програми розвитку території; у межах її окремих етапів та завдань представлено методологічний підхід до інвентаризації й картографування активів. За показниками, що характеризують наявність і можливості використання активів, обґрунтовано класифікацію територіальних громад з метою ідентифікації пріоритетних напрямів їх розвитку.

Ключові слова: *актив, капітал, ресурс, актив-орієнтований підхід, територіальна громада.*

In the article role of active-oriented approach to the development of territorial communities is considered. Key features of the territorial assets and their distinctions from capitals and resources are described. Conceptual model of the development of a territorial program is proposed. In framework of its certain phases and tasks the methodological approach to inventory and mapping of the assets is presented. By indicators characterizing availability and possibilities to use the assets, the classification of territorial communities is justified in order to identify the priorities of their development.

Key words: *asset, capital, resource, active-oriented approach, territorial community.*

Постановка проблеми. Аналізуючи методологічні підходи до розвитку територіальних громад, слід зауважити, що будь-яка з них завжди наділена певними ресурсами – земельними, лісовими, водними, інфраструктурними, а також людськими. Однак їх наявність не завжди гарантує добробут та розвиток громади. Варто зважати на можливість, здатність та бажання її мешканців перетворити ці ресурси на активи. Отже, актуальним завданням є формування шляхів й оцінка спроможності використання територіальною громадою належних їй активів. З методологічного погляду зазначений підхід має бути вдосконалений за рахунок класифікації таких спільнот за результатами розширеної інвентаризації активів.

Аналіз попередніх досліджень і публікацій. До важливих ознак територіальних активів належать можливість їх достовірної оцінки та обґрунтованість очікувань щодо отримання в результаті їх використання економічних вигод [1, с. 179]. Аналогічно активи територій розглядають зарубіжні (Д. Шим, Д. Сігел, Д. Ван Хорн, Д. Вахович, Є. Брігхем) [2, с. 402; 3, с. 318] та вітчизняні вчені (В. Савчук) [4, с. 11]. У більшості визначень акцентовано на ролі активів в отриманні максимального прибутку. Натомість поза увагою залишаються питання управління активами, їх відтворення та ролі у забезпеченні якості життя населення.

Для розвитку територіальних громад із залученням активів використовують низку практичних підходів.

Зокрема, методологія сталого розвитку таких об'єднань на основі їх сильних і потенційних можливостей, розроблена Д. Макнайтом та Д. Кретцманом, передбачає оцінку ресурсів території, навиків та досвіду її членів, принципів і методів організації громади навколо актуальних для неї питань, планування заходів для їх розв'язання, реалізацію, моніторинг та оцінку [5, с. 14]. Перевагою запропонованого методу є його орієнтація на використання власних ресурсів громади та її членів, а також значної кількості інструментів для оцінки й мобілізації спільнот [6]. Останнє включає такі етапи: інвентаризацію наявних та прихованих ресурсів і потенціалу; систематизацію інформації про навиків, вміння та досвід членів громади; оцінку їх підприємницького досвіду й хисту; аналіз напрямів використання визначених навиків на благо громади.

Мега статті полягає в розробці та обґрунтуванні методологічного підходу до класифікації територіальних громад за результатами розширеної інвентаризації (картографування) належних їм природних, інфраструктурних і соціальних активів.

Виклад основного матеріалу. Методичний підхід до розробки програми сталого розвитку територіальної громади на основі її активів має включати такі етапи, як визначення природно-ресурсного забезпечення території (природних ресурсів, їх стану і режиму використання); аналіз її інфраструктурного забезпечення (будівель, доріг); оцінка діяльності промислових підприємств, що функціонують на території громади; аналіз видів економічної діяльності, здійснюваної в її межах; формування переліку громадських організацій,

професійних асоціацій, благодійних фондів, державних дорадчих служб, міжнародних організацій технічної допомоги з метою встановлення напрямів співпраці громади з ними; інвентаризація та визначення індивідуальних навиків, умінь, досвіду і зв'язків її членів; опис історичної та культурної

спадщини громади; розробка т.зв. карти активів, що включатиме їх перелік, розташування, обсяг та зв'язки з іншими активами; окреслення пріоритетних напрямів розвитку спільноти з урахуванням наявних активів; підготовка програми розвитку територіальної громади (рис. 1).

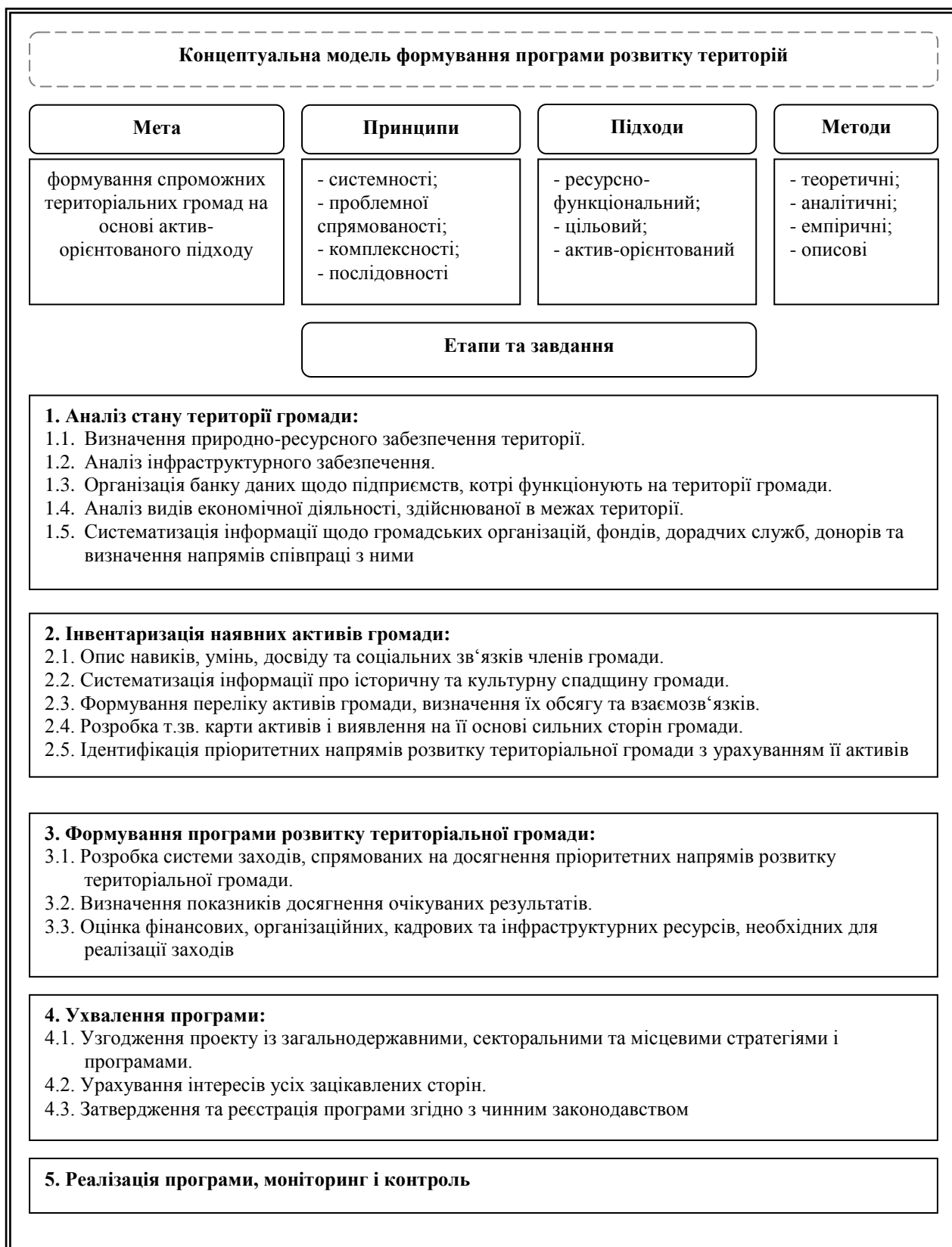

Рис. 1. Концептуальна модель формування програми розвитку територій на основі актив-орієнтованого підходу

Закордонна практика планування й управління розвитком таких об'єднань включає використання методологічного інструменту, а саме картографування їх активів [5, 7]. Воно означає не стільки наочне відображення активів, скільки їх інвентаризацію, детальний структурований опис за типовою інструкцією з метою створення бази даних щодо ресурсів громади, знань та навиків її членів. При цьому типова форма картографування активів, яку заповнюють члени об'єднання, його лідери чи представники ініціативних груп, включає стандартні розділи (соціально-демографічні характеристики, освітній, професійний рівень, досвід, навиків, вміння,

бажання, очікування) [7, с. 90–95]. Одночасно керівники громади формують базу даних з інформацією про належні їй природні ресурси, економічні, інфраструктурні, культурно-історичні активи (рис. 2). На наступному етапі оцінюються фінансове забезпечення громади, у тому числі спроможність та готовність її членів спрямовувати власні кошти на спільний розвиток. Подальші дії включають узагальнення інформації в єдину інформаційну систему (за допомогою типового програмного забезпечення) та, як наслідок, визначення сильних сторін і можливостей розвитку громади.

Рис. 2. Піраміда активів територій за видами

Позитивні приклади застосування зазначеного підходу до картографування місцевих активів стосуються вдосконалення навиків громадян у частині ведення бізнесу, отримання мікрокредитів, розробки бізнес-планів, організації несільськогосподарських та екологічно орієнтованих видів діяльності у межах громади (наприклад, заводу з переробки вторинної сировини, виробництва альтернативних джерел енергії, рибництва, розведення диких тварин), облаштування території (облагородження дворищ, закинутих будівель, незатребуваних земельних ділянок у межах поселень) [7, с. 15–56].

Доцільність використання такого підходу є актуальною для України, де громади переважно не володіють детальною та достовірною інформацією про наявний потенціал, ресурси й активи. Як результат, це призводить до недовикористання ресурсів, втрати можливості до саморозвитку, а в процесі об'єднання територіальних громад – спотворення територіальної карти з погляду економічної раціональності: володіючи інформацією про свої ресурси (насамперед природні та людські),

таке гуртування було б значно ефективнішим. Практична цінність запропонованого методологічного підходу полягає у визначенні видів громад за результатами детального картографування. За показниками, що характеризують наявність і можливості використання активів, виділяють сталі, стійкі, спроможні, розвинені, здорові громади тощо.

Поняття *сталі громади* виникло як результат усвідомлення, що в процесі економічної діяльності ресурси виснажуються та/або втрачають свої якості. Відповідно, стала громада – та, яка дбає, аби її невідновні ресурси не вичерпувалися надмірно, забезпечувався рівний доступ до них, а довкілля зберігалось для наступних поколінь. Те саме стосується й запобігання згубному антропогенному впливу на екосистеми (коли, наприклад, нераціональна рубка лісів може призвести до змін клімату, ґрунту, системи фільтрації води тощо).

До показників, що визначають сталість громади, слід віднести рівень її економічної безпеки, екологічної цілісності, якості життя, а також повноту відповідальності її членів. Таким чином, на території

об'єднання функціонують підприємства й установи, які є екологічно безпечними, фінансово спроможними, надають допомогу мешканцям, створюють робочі місця, витрачають власні кошти на розвиток громади, враховують думку громадян у рішеннях, що їх стосуються. Стала громада гармонійно взаємодіє з екосистемами, зменшує споживання шкідливих товарів, забезпечує екологічну цілісність природних систем та зв'язок з природою. Для підвищення якості життя необхідно дбати про добробут мешканців, забезпечувати їх необхідними товарами та послугами, формувати відчуття безпеки і приналежності до території. Крім того, стала громада дає можливість своїм членам впливати на ухвалення рішень, делегує повноваження з управління нею, забезпечує рівні можливості.

Стійка громада характеризується системною й тривалою здатністю до подолання кризових та інших негативних явищ. До останніх належать екологічні (надзвичайні ситуації, стихійні лиха), економічні (зміна кон'юнктури ринку, неврожай), соціальні проблеми (міграція, депопуляція). Стійкі громади спроможні ефективно реагувати і відносно швидко відновлюватися навіть за несприятливих обставин. Відповідно таким громадам притаманні демократичне представництво (що відображає вікові, гендерні, етнічні особливості її складу), схильність органів самоуправління до стратегічного мислення та консенсусних рішень, самостійність (усвідомлення своїх можливостей і розрахунок на власні ресурси), функціонування організацій (фондів, спілок) економічного розвитку та підтримки, диверсифікованість сфер прикладання праці членів об'єднання, належність останнім більшості підприємств, що розміщені на цій території, здатність залучати зовнішні ресурси для вирішення проблем, наявність стратегії та плану соціально-економічного й екологічного розвитку, а також заходи моніторингу й оцінки їх виконання.

З-поміж перелічених характеристик стійких громад особливо слід виділити економічний розвиток. У випадку сільських громад це зумовлено тим, що останні особливо вразливі до економічних криз, невизначеності й нестабільності товарних ринків і технологічних змін.

Спроможні громади – це ті, які здатні завдяки ресурсам, навикам та вмінням їх членів впливати на життя спільноти в цілому, вирішувати проблеми й поточні питання, сприяти розвитку і процвітанню. Основними результатами посилення спроможності є різноманітна й всеосяжна участь мешканців громади в управлінні її розвитком, посилення лідерства, залучення нових фахівців, удосконалення індивідуальних навиків та вмінь членів об'єднання, формування спільного бачення його майбутнього розвитку у вигляді розробленої стратегії та плану дій, ефективний третій сектор (неприбуткові, добровільні організації та професійні асоціації), орієнтація на власні ресурси. Крім необхідності залучення зовнішніх ресурсів, основну увагу спроможна громада зосереджує на мобілізації власних активів, внутрішніх сил (інвестицій, навиків, досвіду) та комунікації

(поліпшенні відносин між мешканцями, асоціаціями, установами, фондами тощо).

Розвиненою є громада, що має внутрішньо зумовлені інтенції та об'єктивні передумови для приросту власного потенціалу, економічного, соціального й екологічного розвитку, а також володіє необхідними для цього інформацією, навиками та повноваженнями. Модель розвитку такого об'єднання включає наявні ресурси (внутрішні й зовнішні), позитивні процеси (що дають змогу нарощувати потенціал) та результати діяльності (здобутки). Останні пов'язані з якістю життя членів громади й включають економічний (добробут, боротьба з бідністю, створення робочих місць), соціальний (освіта, охорона здоров'я, житлові умови, соціальні послуги) та екологічний розвиток (природні ресурси, якість довкілля).

Термін *здорова громада* стосується не тільки і не стільки фізичного або психічного здоров'я людей, скільки соціального, економічного та екологічного добробуту об'єднання. Згідно з Порядком денним щодо здоров'я [9] така спільнота системно поєднує людські ресурси та наявні активи для власного розвитку. Всесвітня організація охорони здоров'я ООН ознаками здорової громади визначає якість території (чисте і безпечне фізичне середовище та житло), населення (участь об'єднань в ухваленні рішень, що впливають на їхнє життя, підтримка зв'язку з культурно-історичною та природною спадщиною), навколишнього природного середовища (стабільні екосистеми, заощадження природних ресурсів) та рівень економіки (задоволення основних потреб мешканців).

Висновки. Для територіальних утворень актив-орієнтований підхід набуває особливого значення з огляду на значні природні, інфраструктурні та людські ресурси, якими вони володіють. У межах запропонованого методологічного підходу розвиток територіальної громади включає мобілізацію капіталів та підвищення її спроможності, організацію мешканців і встановлення зацікавлених сторін, формування спільної стратегії, визначення активів та створення їх «карти», планування, реалізацію й оцінювання програм та планів. Відповідна класифікація громад дає змогу підвищити ефективність використання наявних ресурсів, активів та потенційних можливостей, що, зрештою, сприятиме добробуту мешканців, подоланню нагальних соціальних проблем та збереженню довкілля.

Список використаних джерел

1. Поддєрьогін А.М. Фінансовий менеджмент : [підручн.] / А.М. Поддєрьогін. – К. : КНЕУ, 2006. – 535 с.
2. Ван Хорн Дж. Основы финансового менеджмента / Ван Хорн Дж.К., Вахович Дж. – М. : Вильямс, 2008. – 1232 с.
3. Бригхем Е.Ф. Финансовый менеджмент : в 2-х т. / Е.Ф. Бригхем, Л.О. Гапенски. – СПб : Экономическая школа, 2005. Т. 1. – 2005. – 497 с.

4. Савчук В.П. Управление финансами предприятия / В.П. Савчук. – М. : БИНОМ, Лаборатория знаний, 2003. – 480 с.

5. Kretzmann J. *Building Communities From the Inside Out: A Path Toward Finding and Mobilizing a Community's Assets* / John Kretzmann, John McKnight. – 3rd ed. – Chicago, IL : ACTA Publications, 1993. – 376 p.

6. Mathie A. Asset-based and citizen-led development: Using a diffracted power lens to analyze the possibilities and challenges / Alison Mathie, Jenny Cameron, Katherine Gibson // *Progress in Development Studies* – 2017. – No. 1. – P. 54–66.

7. Kretzmann J. A guide to capacity inventories: mobilizing the community skills of local residents. *A Community Building Workbook* / John Kretzmann, John McKnight. – Chicago, IL : ACTA Publications, 1997. – 96 p.

8. Community Health Assessment Toolkit [Електронний ресурс] / Association for Community Health Improvement. – 2017. – Режим доступу : www.healthycommunities.org/assesstoolkit.

References

1. Podderiogin, A.M. (2006). *Finansovyi menedgment* [Financial management]. Kyiv: KNEU [in Ukrainian].

2. Khorn, D.V. & Vakhovych, D. (2008). *Osnovy*

finansovogo menedgmentu [Principles of the financial management]. Moscow : Viliams [in Russian].

3. Brighem, E.F. & Gapensky, L.O. (2005). *Finansovyi menedgment* [Financial management]. Saint-Petersburg : Ekonomicheskaya shkola [in Russian].

4. Savchuk, V.P. (2003). *Upravleniye finansami predpriyatiya* [Management of an enterprises' finances]. Moscow : BINOM, Laboratoriya znaniy [in Russian].

5. Kretzmann, J. & McKnight, J. (1993). *Building Communities From the Inside Out: A Path Toward Finding and Mobilizing a Community's Assets*. Chicago, IL : ACTA Publications [in English].

6. Mathie, A., Cameron, J. & Gibson, K. (2017). Asset-based and citizen-led development: Using a diffracted power lens to analyze the possibilities and challenges. *Progress in Development Studies*, 1, 54-66 [in English].

7. Kretzmann, J. & McKnight, J. (1997). *A guide to capacity inventories: mobilizing the community skills of local residents. A Community Building Workbook*. – Chicago, IL : ACTA Publications [in English].

8. Association for Community Health Improvement. (2017). *Community Health Assessment Toolkit*. Retrieved from www.healthycommunities.org/assesstoolkit.

Стаття надійшла до редакції 25 березня 2018 року